

Sygn. akt II CSK 461/14

POSTANOWIENIE

Dnia 27 maja 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Anna Owczarek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Wojciech Katner

SSN Marian Kocon

Protokolant Anna Banasiuk

w sprawie z powództwa E. 2 Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
E. Spółki komandytowo - akcyjnej w K., obecnie Syndyk Masy
Upadłości E. 2 Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością E. Spółka komandytowo -
akcyjna w upadłości likwidacyjnej w K.
przeciwko Syndykowi Masy Upadłości H.S. D. Spółce
z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w K.
o wyłączenie z masy upadłości,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 27 maja 2015 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od postanowienia Sądu Okręgowego w K.
z dnia 8 stycznia 2014 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę do
ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w K.,
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka E. 2 spółka z ograniczoną odpowiedzialnością E. spółka komandytowo-akcyjna w K. pozwem skierowanym przeciwko syndykowi masy upadłości H. S. D. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w D. wniosła o wyłączenie z masy upadłości ruchomości w postaci agregatu prądotwórczego model V 325 oraz systemu Video [...], stanowiących wyposażenie budynku hotelowego w D.

Wyrokiem z dnia 20 sierpnia 2013 r. Sąd Rejonowy w K. wyłączył wskazane ruchomości z masy upadłości i nakazał syndykowi masy upadłości H. S. D. sp. z o.o. w K. ich wydanie syndykowi masy upadłości E. 2 sp. z o.o. E. sp. komandytowo-akcyjna w K.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że Europejski Fundusz Leasingowy S.A. w W. zawarł z H. S. M. sp. z o.o. w K. umowę leasingu agregatu prądotwórczego model V 325 oraz systemu Video [...]. Po ich zainstalowaniu w budynku hotelowym w D. prawo własności przeszło na leasingobiorcę. W dniu 31 grudnia 2010 r. powódka jako pożyczkodawca zawarła ze spółką H. S. M. umowę pożyczki kwoty 546.022,69 zł oraz umowę przewłaszczenia wskazanych ruchomości na zabezpieczenie spłaty, pozostawiając je w użytkowaniu pożyczkobiorcy. Powódka wypowiedziała umowę użyczenia i złożyła oświadczenie o zaspokojeniu z przedmiotu zabezpieczenia poprzez definitywne przejście rzeczy na własność. Ruchomości nadal znajdują się w budynku hotelu i, po ogłoszeniu upadłości likwidacyjnej spółki zostały uwzględnione w spisie inwentarza masy upadłości H. S. D. sp. z o.o. Sąd Rejonowy ustalił, że mogą być one zdemontowane i odłączone bez naruszania substancji budynku, zatem nie stanowią jego części składowej, a ich wpływ na prawidłowe funkcjonowanie budynku hotelowego ma charakter związku funkcjonalnego, a nie fizycznego. Zdaniem Sądu pierwszej instancji oznacza to, że zostały spełnione ustawowe przesłanki wyłączenia spod masy upadłości.

Postanowieniem z dnia 8 stycznia 2014 r. Sąd Okręgowy w K. uchylił wyrok Sądu Rejonowego w K. w całości i umorzył postępowanie w sprawie. Sąd ustalił, że

syndyk masy upadłości w dniu 9 września 2013 r. zbył przedsiębiorstwo hotelowe upadłej spółki H. S. D. i wydał je nabywcy. Z tych względów uznał, że nie jest możliwe wyłączenie spornych składników z masy upadłości, do której już nie należą, ani wykonanie przez syndyka orzeczenia o nakazaniu wydania. Sąd wskazał, że zgodnie z art. 71 ust. 2 prawa upadłościowego i naprawczego powódka może dochodzić wydania świadczenia wzajemnego, uzyskanego w zamian za mienie, którego wyłączenia z masy upadłości domagała się pierwotnie, ale wobec braku modyfikacji żądania orzeczenie w tym przedmiocie nie jest dopuszczalne. Ubocznie Sąd wskazał, że potencjalne koszty wydobywania agregatu prądotwórczego z budynku przewyższałyby jego wartość, co przemawia za uznaniem go za część składową budynku (art. 47 § 2 k.c.), a materiał dowodowy nie pozwala na jednoznaczną identyfikację Systemu Video [...], stąd wniosek o jego wydanie ma charakter niewykonalny.

Powódka wniosła od postanowienia skargę kasacyjną, opartą na drugiej podstawie, w której zarzuciła naruszenie art. 328 § 2 w zw. z art. 361 w zw. z art. 391 k.p.c. poprzez ogólnikowe powołanie art. 386 § 3 k.p.c. jako jedynej podstawy umorzenia postępowania; art. 192 pkt 3 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez przyjęcie, że zbycie przez pozwanego w toku postępowania rzeczy objętych sporem skutkowało niemożnością wydania wyroku; art. 386 § 3 w zw. z art. 355 § 1 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez umorzenie postępowania, pomimo nie występowania ustawowych podstaw prawnych.

Sąd Najwyższy zważył:

Ocenę zasadności zarzutów powołanych w ramach kasacyjnej podstawy naruszenia prawa materialnego należy poprzedzić rozważaniami dotyczącymi relewantnych stosunków materialno-prawnych.

Pojęcie masy upadłości definiowane jest jako ogół przedmiotów, wierzytelności lub innych praw majątkowych, które mają służyć zaspokojeniu wierzycieli upadłego. Zgodnie z art. 62 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (tekst jedn. Dz. U. 2015, poz.233) - dalej także jako: p.u.n. w jej skład wchodzi majątek należący do upadłego w dniu ogłoszenia upadłości oraz nabyty przez niego w toku postępowania upadłościowego,

z zastrzeżeniem art. 63-67. Obejmuje on wszystkie zbywalne prawa majątkowe o charakterze rzeczowym i obligacyjnym (aktywa) niezależnie od podstawy nabycia. Składniki mienia nie należące do majątku upadłego podlegają wyłączeniu z masy upadłości (art. 70 p.u.n.). Zmiana hipotezy tej normy w porównaniu z art. 28 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. - Prawo upadłościowe, w którym posłużono się zwrotem „rzeczy nie należące do upadłego”, polegająca na rozszerzeniu zakresu wyłączeń na wszystkie prawa majątkowe (w poprzednim stanie prawnym przyjętego w orzecznictwie), nie wyłącza aktualności stanowiska Sądu Najwyższego, zawartego w postanowieniu z dnia 17 marca 1967 r., I CZ 146/66 (OSNC 1967, nr 11, poz. 203), w myśl którego wyłączeniu podlegają wszelkie prawa, byleby ich przedmiot był indywidualnie oznaczony i nadawał się do wydzielenia z masy. Oznacza to, w odniesieniu do ruchomości, że muszą to być rzeczy w znaczeniu jurydycznym oznaczone indywidualnie przez podanie takich ich cech, które pozwalają wyróżnić je spośród wszelkich innych. Tak zakwalifikować należy również rzeczy, zwykle oznaczone rodzajowo, jeżeli są oznakowane w sposób umożliwiający ich wyodrębnienie.

Osoba, do której należy mienie podlegające wyłączeniu, może zwrócić się do sędziego-komisarza o jego wyłączenie z masy upadłości (art. 73 p.u.n.), a w razie oddalenia wniosku żądać tego w drodze powództwa (art. 74 p.u.n.). Orzecznictwo dopuszcza również wyłączenie wprost przez syndyka, jeżeli umieszczenie składnika w spisie inwentarza było wynikiem jego błędu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 października 2012 r., V CSK 405/11, OSNC 2013, nr 5, poz. 65). Istota konstrukcji prawnej masy upadłości nakazuje przyjąć, że orzeczenie o wyłączeniu ma charakter konstytutywny. W razie zbycia przez syndyka albo zarządcę mienia, które podlegało wyłączeniu, osoba, do której prawo to należało, może żądać wydania uzyskanego w zamian świadczenia wzajemnego, a jeżeli świadczenie wzajemne nabywcy nie zostało spełnione przed zgłoszeniem żądania wydania, prawo do świadczenia przechodzi na mającego prawo do wyłączonego mienia (art. 71 ust. 2 i 3 p.u.n.).

Zarzuty wywiedzione w ramach powołanej podstawy skargi kasacyjnej sprowadzają się do kwestionowania stanowiska Sądu drugiej instancji w zakresie oceny procesowych skutków zbycia spornego składnika masy przez syndyka

w toku postępowania sądowego wszczętego na skutek pozwu o wyłączenie go z masy upadłości. Rozważyć zatem należy po pierwsze, czy możliwe jest kontynuowanie postępowania o wyłączenie z masy upadłości, a jeżeli tak to czy zastosowanie ma konstrukcja przewidziana w art. 192 pkt 3 k.p.c., po drugie, czy w braku możliwości dalszego prowadzenia procesu o wyłączenie i nie dokonania zmiany powództwa na żądanie wydania świadczenia wzajemnego Sąd powinien wydać orzeczenie o charakterze merytorycznym, czy formalnym.

Odnosząc się do pierwszego z przedstawionych zagadnień Sąd Najwyższy wskazuje, że art. 192 pkt 3 k.p.c. zawiera normę o charakterze mieszanym, w zakresie skutków procesowych, regulującą tzw. podstawienie procesowe względne. Wychodząc z założenia, że zawistość sporu o rzecz (prawo) nie stoi na przeszkodzie jego zbyciu (*res litigiosa*), ustawodawca zapewnił możliwość kontynuowania procesu, mimo że nastąpiło zdarzenie materialno-prawne niweczące legitymację bierną dotychczasowego pozwanego. Z jednej strony ustawa dopuszcza zatem, za zgodą obu stron, wstąpienie w drodze sukcesji procesowej *inter vivos* nabywcy w miejsce zbywcy, z drugiej - w braku takiej zgody - umożliwia kontynuację procesu z udziałem zbywcy poprzez przyznanie mu substytucyjnej legitymacji do dalszego działania w imieniu własnym, ale na rzecz nabywcy. Artykuł 192 pkt 3 k.p.c. pozostaje w związku z art. 788 § 1 k.p.c., który zezwala - pod pewnymi warunkami - na rozszerzoną prawomocność orzeczenia przeciwko nabywcy i stanowi podstawę prawną nadania klauzuli wykonalności na rzecz lub przeciwko nabywcy, pomimo że w treści tytułu egzekucyjnego wymieniony jest zbywca (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, mającą moc zasady prawnej, z dnia 5 maja 1951 r., Ł.C. Prez. 689/50, OSN 1952, nr 1, poz. 3, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 1963 r., III CR 26/63, OSNCP 1964, nr 7-8, poz. 134, z dnia 28 lutego 2003 r., V CKN 1698/00, nie publ., z dnia 26 czerwca 2013 r., V CSK 347/12, nie publ., z dnia 21 sierpnia 2013 r., II CSK 707/12, OSNC 2014, nr 4, poz. 48, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2013 r., I CZ 184/12, nie publ.). Orzecznictwo dopuściło szerokie zastosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c., m.in. w wypadku zbycia nieruchomości przez dłużnika w toku sprawy o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli o zawarciu przyrzeczonej umowy sprzedaży tej nieruchomości (por. uchwała Sądu

Najwyższego z dnia 17 czerwca 2010 r., III CZP 38/10, OSNC 2011, nr 1, poz. 3), w toku sprawy o wydanie nieruchomości, która stanowiła przedmiot odwołanej darowizny (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 1989 r., III CZP 69/89, Biuletyn SN 1989, nr 7), przeniesienia przez powoda prawa użytkowania wieczystego w toku postępowania, w którym dochodził roszczeń windykacyjnych i negatoryjnych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lutego 2012 r., II CSK 306/11, nie publ.).

Wskazać jednak należy, że art. 192 pkt 3 k.p.c. ma zastosowanie do tego rodzaju postępowań, których przedmiot obejmuje rzecz bądź prawo (lub raczej uprawnienie bądź obowiązek związany z taką rzeczą bądź prawem), co do których dopuszczalne jest następstwo prawne pomiędzy dotychczasową stroną postępowania a osobą trzecią. Do takich nie można zaliczyć sporu o wyłączenie z masy upadłości z następujących względów. Regulacja prawa upadłościowego i naprawczego odnosząca się do wyłączenia z masy upadłości ma charakter szczególny. Z jednej strony przewiduje postępowanie dwuetapowe, początkowo w ramach właściwego postępowania upadłościowego, następnie sądowego rozpoznawczego. W obu tych postępowaniach biernie legitymowany jest syndyk masy upadłości, o statusie zarówno zastępcy pośredniego upadłego w sprawach dotyczących masy upadłości jak i organu postępowania na etapie właściwego postępowania upadłościowego, który zobowiązany jest działać w interesie zastępowanego, masy upadłości jak i wszystkich wierzycieli. Zachodzi znacząca różnica między nim a nabywcą, mającym jedynie jednostkowy, indywidualny interes faktyczny i prawny w zachowaniu danej rzeczy (prawa). W wypadku zbycia nie jest on nadto tożsamy, gdyż nabywca, w przeciwieństwie do syndyka, nie zmierza do zachowania danego składnika w masie upadłości. Ma to istotne znaczenie także dlatego, że obrona pozwanego nabywcy musiałaby się koncentrować nie tyle na zwalczaniu twierdzeń powoda o istnieniu praw do władania rzeczą, bezpodstawnie włączoną do masy upadłości z tej przyczyny, że nie wchodziły do majątku upadłego, ile wykazywaniu własnych, co wymagałoby badania przez sąd ważności i skuteczności podstawy nabycia, a ich dowodzenie wyklucza prekluzja przewidziana w art. 74 ust. 3 p.u.n. Norma art. 192 pkt 3 k.p.c. uniemożliwia zaś udział zbywcy (tu: syndyka) oraz nabywcy rzeczy lub prawa jako współuczestników

postępowania. Z tych przyczyn uznać należy, że pozbawienie syndyka masy upadłości legitymacji w postępowaniu sądowym toczącym się na podstawie art. 74 p.u.n. jest niedopuszczalne. Z drugiej strony powództwo o wyłączenie z masy upadłości ma charakter incydentalny i terminowy, bowiem z natury rzeczy można go dochodzić dopóki dany przedmiot (prawo) jest jej składnikiem. Zgodzić się należy z poglądami tych przedstawicieli nauk prawnych, którzy z uwagi na zbliżony przedmiot ochrony prawnej wskazują na jego znaczące podobieństwo do powództwa o zwolnienie z egzekucji (art. 841 k.p.c.). Oba powództwa zmierzają do wydania rozstrzygnięcia o charakterze konstytutywnym, w istocie tożsamego ze skutkiem jaki następuje w wyniku zbycia spornej rzeczy (prawa) osobie trzeciej. Konsekwencją wyjścia danego składnika majątkowego z masy upadłości, także czynnością zbycia przez syndyka, jest odpadnięcie materialno-prawnej przesłanki dotychczasowego roszczenia i jego przekształcenie przedmiotowe. Ustawa przewiduje w takim wypadku roszczenie zastępcze dotyczące wydania świadczenia uzyskanego za zbyte mienie oraz ewentualne roszczenie odszkodowawcze, przy rozpoznawaniu których przesłankowo rozstrzyga się o wcześniejszym istnieniu podstaw wyłączenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 2013 r., II CSK 707/12, OSNC 2014, nr 4, poz. 48). Następstwo prawne (i odpowiednio procesowe) nabywcy aktualizowałoby się wówczas wyłącznie w odniesieniu do niespełnionego dotąd świadczenia wzajemnego (art. 74 ust. 3 p.u.n.). Taki reżim prawny także wyklucza podstawienie procesowe w procesie o wyłączenie z masy upadłości rzeczy (prawa) po ich zbyciu.

Negatywne rozstrzygnięcie tej wątpliwości aktualizuje potrzebę odniesienia się do kolejnego zarzutu skargi, wywiedzionego w ramach podstawy naruszenia przepisów postępowania, i oceny jakie orzeczenie powinien wydać Sąd po zbyciu rzeczy przez syndyka w toku postępowania o wyłączenie jej z masy upadłości, jeżeli nie doszło do zmiany żądania pozwu, w szczególności, czy wyrok oddalający powództwo, czy postanowienie o umorzeniu postępowania. Zgodnie z art. 355 § 1 k.p.c. w zw. z art. 386 § 3 k.p.c. formalna przeszkoda do kontynuowania i rozstrzygnięcia sprawy co do istoty zachodzi wówczas, gdy powód cofnie pozew ze skutkiem prawnym, a wydanie wyroku z innych przyczyn stanie się zbędne lub niedopuszczalne. Utrwalone stanowisko judykatury i piśmiennictwa przyjmuje, że

wydanie wyroku jest "zbędne" jeżeli zgłoszone roszczenie uzyskało już ochronę prawną, o której udzielenie wnosił powód, a więc jeżeli został zrealizowany cel, dla którego wytoczono powództwo, doszło do konfuzji (złania się ról stron w procesie), powstał tytuł egzekucyjny na innej podstawie czy zawarto ugodę ze skutkiem prawnym. Długotrwały spór, co do następstw dobrowolnego i bezwarunkowego zaspokojenia dochodzonego roszczenia przez pozwanego w toku procesu, rozstrzygnięto przyjmując, że sąd oddała powództwo, jeżeli powód mimo uzyskania zapłaty od pozwanego nie cofnął pozwu (por. uchwała SN z dnia 26 lutego 2014 III CZP 119/13 OSNC 2015, nr 1, poz. 1). Niedopuszczalność wyrokowania wynika z następczego braku przesłanki procesowej warunkującej dopuszczalność procesu (w odróżnieniu od przesłanek warunkujących jego prawidłowość), a więc okoliczności wymienionych w art. 199 k.p.c. i art. 1099 k.p.c. Pierwotny brak takich przesłanek procesowych uzasadniałby odrzucenie pozwu.

Konsekwentnie przyjęć należy, że upadek materialno-prawnej podstawy powództwa ze wskazanych przyczyn prowadzi do oddalenia powództwa a nie jego umorzenia.

Roszczenie zastępcze o wydanie świadczenia uzyskanego za zbyte mienie, procesowo zbliżone do zmiany okoliczności, które uzasadniają zmianę żądania w postępowaniu apelacyjnym, z uwagi na zasadę skargowości może być realizowane tylko poprzez właściwą czynność procesową powoda (art. 383 zd. 2 k.p.c.).

Naruszenie wskazanych przepisów miało istotny wpływ na wynik sprawy, co uzasadnia podstawę kasacyjną określoną art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. w stopniu skutkującym koniecznością wydania orzeczenia kasatoryjnego (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.). O kosztach postępowania kasacyjnego postanowiono zgodnie z art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.